

Мирзалиев Бунёд Алишер ўғли
Бош прокуратура Академияси
“Тергов фаолияти” йўналиши
Магистратура тингловчиси
Mirzaliev Bunyod Alisher ugli

Master's listener of the direction "Investigative activity" of
the Academy of General Prosecutor's office

**ТИББИЁТ СОҲАСИДА КАСБ ЮЗАСИДАН ЎЗ
ВАЗИФАЛАРИНИ ЛОЗИМ ДАРАЖАДА БАЖАРМАСЛИК
ЖИНОЯТИНИ КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ**

Аннотация. Ушбу мақолада амалиётда тиббиёт соҳасида касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик билан боғлиқ жиноятларни квалификация қилишда дуч келадиган баъзи муаммолар ва унинг ўхшаш жиноятлардан фарқловчи белгиларини кўрсатиш, жиноят таркибини ҳар томонлама таҳлил қилиш, унинг таркибий элементларига хос бўлган жиҳатларини аниқлаш тадқиқ етилган.

Калит сўзлар: Жиноят, жиний жавобгарлик, касб мажбурияти, касб юзасидан вазифаларни лозим даражада бажармаслик, тиббий ёрдам, квалификация.

**ПРОБЛЕМЫ КВАЛИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ
НЕНАДЛЕЖАЩЕГО ИСПОЛНЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ
ОБЯЗАННОСТЕЙ В ОБЛАСТИ МЕДИЦИНЫ**

Аннотация. В данной статье рассматриваются некоторые проблемы, возникающие при квалификации преступлений на практике, связанных с ненадлежащим исполнением своих обязанностей в области медицины, и ее отличительные признаки от сходных преступлений, проводится комплексный анализ состава преступления, выявление его специфических элементов.

Ключевые слова: преступление, уголовная ответственность, профессиональные обязанности, невыполнение профессиональных обязанностей, медицинская помощь, квалификация.

PROBLEMS OF QUALIFYING THE CRIME OF NONE-PERFORMANCE OF PROFESSIONAL DUTIES IN THE FIELD OF MEDICINE

ABSTRACT. This article discusses some of the problems that arise when qualifying crimes in practice, related to the improper performance of one's duties in the field of medicine, and its distinguishing features from similar crimes and it is also studied a comprehensive analysis of the composition of the crime, the identification of its specific elements.

Key words: crime, criminal liability, professional duties, failure to perform professional duties, medical care, qualification.

КИРИШ. Бутун дунёда инсон ҳаёти, унинг кадр-қиммати ва соғлиғи энг муҳим неъмат ҳисобланади ҳамда уни ҳимоя қилиш ҳар бир демократик ҳуқуқий давлатнинг асосий вазифаларидан биридир.

Бутунжаҳон Соғлиқни сақлаш ташкилотининг маълумотларига кўра, “Жаҳонда беморларнинг 23% га тиббий ёрдам кўрсатилмаган ёки лозим даражада кўрсатилмаган, 0,7 % ҳолатда эса малакасиз тиббий аралашув оқибатида уларнинг ҳаётига хавф солиниб, вафот етган”(1). Ҳар йили ўртача “АҚШда 100 минг, Буюк Британияда 70 минг, Италияда 50 минг, Германияда 25 минг, Австралияда 18 минг, Венгрияда 10 минг, Исроилда 9 минг, Болгарияда 7 минг ҳамда Испанияда 3 минг киши тиббиёт ходимларининг ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида вафот этади”(2).

Юртимизда ҳам тиббиёт соҳасида касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаслиги ёки лозим даражада бажармаслиги билан боғлиқ жиноятлар ошиб бораётганлигини таҳлиллар кўрсатмоқда. Жумладан, биргина Сурхондарё вилоятида 2020-2021 йиллада мазкур Ўзбекистон

республикаси ЖКнинг 116-моддаси билан 7 та жиноят иши қўзғатилганлиги (3), буларнинг барчаси тиббиёт ходимларига нисбатан қўзғатилганлиги сўзимизини тасдиқлайди. Айниқса, сўнги йилларда соғлиқни сақлаш ва бошқа тизимларда амалга оширилган ислохатлар натижасида тиббиёт ва бошқа соҳаларда фаолият кўрсатувчи хусусий тадбиркорлик субъектларининг сони ортганлиги ҳам мазкур жиноятларни ўсишига сабаб бўлмоқда. Касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик, жумладан тиббиёт соҳасида касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик ва Жиноят кодекси Махсус қисмидаги кўплаб нормалар ўртасида рақобат мавжуд. “Махсус нормалар рақобати бири бошқасининг тури ва хусусий кўриниши ҳисобланмаган, ўз навбатида, баъзи белгилари ўхшаш бўлган икки ёки ундан ортиқ махсус нормалар ўртасидаги муносабатда мавжуд бўлади” (4). Шу сабабли ҳам амалиётда махсус қилмишни квалификация қилишда баъзи муаммоларга дуч келиш мумкин. Ҳар қандай қилмишни квалификация қилишда унинг ўхшаш жиноятлардан фарқловчи белгиларини аниқлаш, жиноят таркибини ҳар томонлама таҳлил қилиш, унинг таркибий элементларига хос бўлган жиҳатларини аниқлаш талаб қилинади.

ТАДҚИҚОТ ВА НАТИЖАЛАР. Тадқиқ этилаётган жиноятларни квалификация қилиш учун айбдорнинг касб юзасидан қайси вазифаларини лозим даражада бажармаганлигини аниқлаш талаб этилади. Айни ҳолда Ўзбекистон Республикаси ЖК 116-моддаси фақат содир этилган қилмишда бошқа жиноят таркиби бўлмаган тақдирда қўлланилиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 116-моддасида кўзда тутилган касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик жинояти турли-туман қоидаларни бузганлик учун жавобгарлик назарда тутилган кўплаб махсус нормалар билан тўқнашади, масалан, таносил ёки ОИВ касаллиги/ ОИТСни тарқатиш (ЖК 113-моддаси), хавф остида қолдириш (ЖК 117-моддаси), шунингдек, ЖКнинг 207-моддаси (Мансабга

совуққонлик билан қараш) ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 591-моддаси (аёти ёки соғлиғи учун хавфли ҳолатда бўлган шахсга шошилиш ва (ёки) кечиктириб бўлмайдиган тиббий ёрдам кўрсатишни асоссиз равишда рад этиш) каби нормалар билан тўқнашади ҳамда квалификация қилишда муаммоларга дуч келинади.

Шахс касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги ёки ОИТС юқтирилганда, қилмиш ЖК 116-моддаси билан эмас, балки ЖКнинг 113-модда бешинчи қисми билан квалификация қилинади.

Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 24 майдаги Қонунига (5) кўра ЖК 113-моддасига янги бешинчи қисм киритилиб, унда шахснинг касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги/ОИТСни юқтириши учун жиноий жавобгарлик белгиланди. Ваҳоланки, бир неча сабабларга кўра бундай ўзгартиришнинг ЖК 113-моддасига киритилганлигини мақсадга мувофиқ, деб бўлмайди.

Юқоридаги ҳолатнинг ЖК 116-моддаси тўртинчи қисми “б” бандидаги “бошқача оғир оқибатлар” сифатида баҳоланмаслигининг асосий сабаби унинг ижтимоий хавфлилиқ даражаси юқорилиги, бу борадаги амалиётнинг шаклланганлиги ва энг муҳими, Жиноят қонуни Махсус қисми нормалари рақобатида муаммони тўғри ҳал этиш имкониятини бериши билан асосланади. Шахснинг касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги/ОИТСни юқтиришида қилмиш бевосита ЖК 116-моддаси ҳамда таклиф этилаётган ЖК 116¹-моддаси тегишли қисми таъсир доирасига тушади. Ушбу масала юзасидан, “Шахснинг касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги/ОИТСни юқтиришида қилмишни бевосита ЖК 113-модда 5-

қисми билан эмас, балки, 116-моддаси билан квалификация қилиш мақсадга мувофиқ, деган фикрга муносабатингиз?” деган саволга сўровда иштирок этганларнинг 86 % “ЖК 116-моддаси билан квалификация қилиниши керак. Чунки, қилмиш касб юзасидан ўз вазифаларини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаслик оқибатида содир этилади” деб жавоб беришган.

ЖК 116-моддасида алоҳида банд сифатида “шахснинг касб юзасидан ўз вазифасини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги/ОИТСни юқтириши” деган бандни киритиш таклифига сиз қандай баҳо берасиз? деган саволга сўровда иштирок этганларнинг 90 % “Ҳа. Киритилиши керак. Чунки, ЖКнинг 113-моддаси бешинчи қисмидаги жинойт объектив томонига кўра, 116-моддада назарда тутилган қилмиш таркибига киради ва бу ҳолат жинойт қонунини қўллаш амалиётини мураккаблаштирмоқда. Мазкур қонун лойиҳаси ушбу камчиликни бартараф этишга ва ушбу моддани қўллаш самарадорлигини оширишга хизмат қилади”, деган жавобни беришган.

Юқоридагиларни инобатга олиб, бизнинг фикримизча, ЖКнинг 116-модда “касб юзасидан ўз вазифасини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаслик” моддасининг 2-қисмига “шахснинг касб юзасидан ўз вазифасини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги / ОИТСни юқтириши” ва 3-қисмига “шахснинг касб юзасидан ўз вазифасини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида икки ёки ундан ортиқ шахсга ОИВ касаллиги / ОИТСни юқтириши” бандларини киритиш, шунингдек бевосита махсус субъект бўлган тиббиёт ходимлари учун таклиф этилаётган ЖК 116-модда “Тиббиёт ходимларининг касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик” моддасининг 2-қисмига “шахснинг касб юзасидан ўз вазифасини бажармаганлиги ёки лозим

даражада бажармаганлиги оқибатида бошқа шахсга ОИВ касаллиги / ОИТСни юқтириши” ва 3-қисмига “шахснинг касб юзасидан ўз вазифасини бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги оқибатида икки ёки ундан ортиқ шахсга ОИВ касаллиги / ОИТСни юқтириши” деган бандларини киритиш зарур ҳисобланади.

Жиноят кодекси 116-моддасида назарда тутилган жиноятнинг субъекти махсус, яъни касбига кўра бирор мажбуриятни бажариши шарт бўлган (116-модда биринчи қисми) ёки қонун ёки махсус қоидаларга мувофиқ касалга ёрдам кўрсатиши шарт бўлган шахслар (116-модда иккинчи қисми) ҳисобланади, яъни, ЖК 116-моддасида жавобгарлик белгиланган жиноятнинг субъекти ЖК хавф остида қолдириш (117-моддаси) субъектига нисбатан бирмунча тор доирадаги шахслар саналади. Ҳар икки жиноятнинг объекти бир хил, яъни инсон ҳаёти ёки соғлиғининг хавфсизлигидир. Бироқ, ЖК 116-моддаси иккинчи қисми жабрланувчиси алоҳида белгига эга бўлган бемордир, ЖК 117-моддани жабрланувчилар (ҳаёти ёки соғлиғи хавф остида қолган ва ўзини ўзи ҳимоя қилиш имкониятидан маҳрум бўлган шахслар) доираси бирмунча кенгдир.

Объектив томондан ЖК 116-моддаси биринчи қисмида назарда тутилган жиноят таркиби ҳаракатсизлик (бажармаслик) ёки аралаш ҳаракатсизлик (лозим даражада бажармаслик), шу модданинг иккинчи қисмида назарда тутилган жиноят таркиби эса, ҳаракатсизликда (ёрдам кўрсатмаслик) ифодаланади. Хавф остида қолдиришга нисбатан хавф остига солиб қўйишнинг ижтимоий хавфлилиги юқорироқ ҳисобланади. Шу жиҳатдан, ЖК 116-моддаси иккинчи қисми ва 117-моддаси объектив томони бир-бирига ўхшаб кетади. Ҳар иккала жиноят ҳам моддий таркибли бўлиб, жабрланувчига ўртача оғир ёки оғир даражадаги шикаст етишини назарда тутаяди.

Тиббиёт ходимларининг касбий вазифаларини белгилашда буларнинг барчасини эътиборга олиш ва тиббий фаолият тушунчасининг мазмунидан

келиб чиқиш мақсадга мувофиқдир. У беморларни даволаш билан боғлиқ муайян вазифалар – текшириш, ташхис қўйиш, тегишли муолажани тайинлаш, жарроҳлик аралашувини амалга ошириш ва ҳоказолар эмас, балки, турли тиббий хужжатларни расмийлаштиришни (беморнинг амбулатория ва стационар картасини юритиш, рецептлар ёзиб бериш, маълумотномалар, йўлланмалар бериш ва ҳоказоларни) ҳам қамраб олади. Бундай ҳолларда тиббиёт ходими ҳуқуқий оқибатларга сабаб бўладиган, ташкилий-бошқарув ҳаракатларига яқин турадиган, яъни сиртдан мансабдор шахснинг белгиларига ўхшаш бўлган муайян ҳаракатларни бажаришига қарамай, аслида у мансабдор шахс ҳисобланмайди ва ўзининг беморларни даволаш борасидаги касбий вазифаларини бажаради. Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг мансабга совуққонлик билан қараш учун жиноий жавобгарлик назарда тутилган 207-моддасига мувофиқ ўз вазифаларига лоқайдлик ёки виждонсизларча муносабатда бўлиши оқибатида уларни бажармаслиги ёки лозим даражада бажармаслиги фуқароларнинг ҳуқуқлари ёки қонун билан қўриқланадиган манфаатларига ёхуд давлат ёки жамоат манфаатларига зиён етказилишига сабаб бўлган, лўнда қилиб айтганда, ўзларининг ташкилий-бошқарув ва маъмурий-хўжалик хусусиятига эга бўлган касбий вазифаларини лозим даражада бажармасликда айбдор бўлган тиббиёт соҳасидаги мансабдор шахслар (шифохонанинг бош шифокори, бирон-бир бўлим бошлиғи ва шу кабилар) жавобгарликка тортилишлари мумкин.

Тиббиёт ходимлари томонидан содир этилган касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик жиноятини квалификация қилиш учун айнан қайси касбий ёки мансаб вазифалари бузилганлигини тўғри аниқлаш талаб этилади. Масалан, жарроҳлик бўлимининг бошлиғи беморни операция қилар экан, ўз лавозими бўйича маъмурий-хўжалик ёки ташкилий-бошқарув вазифаларини эмас, балки беморни даволаш борасидаги касбий вазифаларини амалга оширади. У касб юзасидан ўз

вазифаларини бўлим бошлиғи сифатида эмас, балки жарроҳ сифатида лозим даражада бажармайди. Бинобарин, жиноий қилмишни квалификация қилиш тўғрисидаги масалани ечишда айни шу ҳолатдан келиб чиқиш зарур. Шунга қарамай, тиббиёт ходимини мансабдор шахс деб эътироф этиш ҳақидаги фикр-мулоҳазалар илгари ҳам олимлар томонидан танқид қилинган. Юқорида баён этилганлар тиббиёт ходимлари касб юзасидан ўз вазифаларини бажариш чоғида мансабдор шахсларга хос бўлган ташкилий-бошқарув ваколатларига ҳам, маъмурий-хўжалик ваколатларига ҳам эга бўлмайдилар, бинобарин, мансабга совуққонлик билан қараш учун жиноий жавобгарликка тортилишлари мумкин эмас, деган хулосага келиш мумкин.

Шу билан бир қаторда умумий қоидадан истисно ҳолатлар мавжуд бўлишини ҳам таъкидлаш лозим. Жумладан, тиббиёт муассасасининг мансабдор шахси жарроҳлик учун пора олиб, сўнг ўз вазифаларини лозим даражада бажармай, унинг қилмиши беморнинг ўлимига сабаб бўлса, унинг ҳаракат (ҳаракатсизлик)лари Ўзбекистон Республикаси ЖК 116-моддаси ва Ўзбекистон Республикаси ЖК 210-моддаси билан жиноятлар жами сифатида квалификация қилиниши керак. Чунки, бу ерда икки мустақил жиноят таркиби (пора олиш ва касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик) мавжуд.

Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 116 ва 207-моддаларини фарқлашда муҳим мезон мансабдор шахснинг мансаб вазифасини ёки касб вазифасини бузганлигини аниқлашдан иборат. Жумладан, юқорида таъкидлаганимиздек, бош шифокор – мансабдор шахс, унинг касби эса, жарроҳлик ёки терапевт ва ҳ.к. бўлиши мумкин. Башарти, бош шифокор мансаб вазифасини бузса, ЖК 207 моддаси, касб вазифасини бузса, ЖК 116-моддаси билан жавобгарликка тортилади.

Ушбу масалага нисабатан янада ойдинлик киритиш мақсадида 100 нафар суд-тергов органлари ходимлари ўртасида ўтказилган сўров

натижаларига кўра, “Касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик мансабдор шахс томонидан ўз касбига кирувчи вазифаларни бажармаган ҳолатда содир этилса қандай квалификация қилинади?” деган саволга сўровда иштирок этган респондентларнинг 43 % бундай ҳолатда қилмишни ЖК 116-моддаси, ҳам 207-моддаси билан жиноятлар жами сифатида квалификация қилинишини таъкидлашган.

Ўзбекистон Республикаси ЖКнинг 116-моддасини ЖКнинг 207-моддасидан фарқловчи асосий белги унинг субъекти билан боғлиқ бўлиб, ЖК 207-моддаси мансабдор шахсларнинг мансаби юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармасликлари билан боғлиқ ҳаракатсизликлари учун жавобгарлик белгиланади.

Шундай қилиб, касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик жиноятининг махсус объекти ЖК Махсус қисми биринчи бўлимида кўзда тутилган нормалар билан кўриқланадиган шахсни муҳофаза қилишга қаратилган ижтимоий муносабатлар.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР. Пленум Қарорига таклиф сифатида шунни таъкидлаш мумкинки, яъни мазкур жиноят субъекти махсус, одатда махсус ихтисослик бўйича маълумотга, дипломга эга бўлиши зарур. Яъни касб вазифасини бажармаслик жинояти субъектига хос бўлган яна бир алоҳида белги – унинг муайян ихтисосликка эгалигини тасдиқловчи ҳужжатнинг бўлишидир. Агар шахс бирор касб билан қалбаки ҳужжат асосида фаолият олиб борса, ўзининг касбига оид зарур билимларга эга бўлмаган ҳолда ЖК 116-моддасида назарда тутилган жиноят таркиби объектив томони зарурий белгиларини содир этса, унинг қилмиши ЖКнинг

116-моддаси билан квалификация қилинмайди. Унинг қилмиши ЖКнинг 228-моддаси билан, иш ҳолатларига кўра айбдорнинг қилмишида бошқа жиноят таркибининг аломатлари бўлса, ЖК тегишли моддаси билан квалификация қилинади. Шунингдек, касб юзасидан ўз вазифаларини

лозим даражада бажармаслик жинояти мансабдор шахслар томонидан содир этилса, қилмиш ЖК 207-моддаси билан, мансаб ваколатига эга бўлмаган ходимлар томонидан содир этилса, ЖКнинг 116-моддаси билан квалификация қилинади. Бундан ташқари, ЖК 116 ва 207-моддаларини фарқлашда муҳим мезон мансабдор шахснинг мансаб вазифасини ёки касб вазифасини бузганлигини аниқлашдан иборат. Жумладан, айбдор шахс сифатида бош шифокор мансабдор шахс бўлиб, унинг касбий фаолияти жарроҳлик билан боғлиқ (бош шифокор мансаб вазифасини бузса, ЖК 207-моддаси, ўзининг бевосита касб вазифасини бузса, ЖКнинг 116-моддаси билан жавобгарликка тортилади).

Адабиётлар:

1. Хайдаров Ш.Д. Касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик: жиноят-ҳуқуқий ва криминологик жиҳатлари. Монография: - 2021 й. 4-б.
2. <https://vawilon.ru/statistika-vrachebnyh-oshibok/#mirovaya-statistika>
3. Республика бўйича тўпланган жиноят ишлари ва таҳлиллар
4. Найимов С.С. Қилмишни жиноят-ҳуқуқий нормалар рақобатида квалификация қилишнинг назарий ва амалий масалалари: Юрид. фан. номз. ... дисс. – Тошкент: ТДЮИ, 2007. – Б. 85.
5. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2010 й., 21-сон, 161-модда.
6. Турғунбоев Э.О. Касб юзасидан ўз вазифаларини лозим даражада бажармаслик ва хавф остида қолдириш жиноятининг фарқ қилувчи белгилари. / Ёш олимларнинг илмий мақолалар тўплами. 2010 йил № 1. – Б.114
7. Рустамбоев М.Х. Ўзбекистон Республикаси жиноят кодексига шарҳ. Махсус қисм. : – Ташкент: “Адолат”, 2016. – Б. 93.

8. Борзенков Г.Н. Квалификация преступлений против жизни и здоровья: Учебно-практическое пособие. –М.: «Зерцало-М», 2006. – С. 228.